

جعفر شریف امامی؛ از آغاز تا پایان

۸ شهریور ۱۳۹۶ ساعت ۱۱:۵۸

به خاک و خون کشیدن تظاهرات دانش‌آموزان و دانشجویان در ۱۳ آبان ۵۷ در روزهای آخر زمامداری شریف امامی از تمام جنایات او سهمگین‌تر بود. در پی این اتفاق دکتر قاضی وزیر علوم استعفا داد و دکتر شیبانی رئیس دانشگاه هم هجوم نظامیان به دانشگاه را شدیداً محکوم کرد.

شریف امامی از چهره‌های تأثیرگذار دوره پهلوی از جمله افرادی است که توانست در دو مقطع زمانی متفاوت به نخست‌وزیری برسد. کنش سیاسی شریف امامی در این دو مقطع، متفاوت از هم بوده و متأثر از شرایط زمانی و تحولات سیاسی، دو چهره متفاوت از او به جا گذاشت. در دوره دوم نخست‌وزیری امامی که قطعاً مهم‌تر از دوره اول می‌باشد، اتفاقاتی چون ۱۷ شهریور رقم خورد و باعث شد تا کارنامه سیاسی وی به کارنامه‌های سیاه و منفور در میان مردم تبدیل گردد. گذشته از این، اتفاقات و اقدامات متفاوت دیگری نیز در این دوره به وقوع پیوست که در ادامه با اشاره به برخی از آنها به مقایسه شخصیت وی در دو برهه زمانی متفاوت پرداخته میشود.

شریف امامی که بود؟

جعفر شریف امامی از جمله شخصیت‌های سیاسی دوره پهلوی، فعالیت‌های خود را با اتمام تحصیلاتش در زمینه راه‌آهن آغاز نمود. مهمترین فعالیت سیاسی وی به دوران نخست‌وزیری سپهبد رزمآرا بازمی‌گردد که توانست به عنوان وزیر راه به کابینه راه یابد. وی در سال‌های بعد و در کابینه‌های حسین علاء، مصدق، زاهدی و اقبال عهده‌دار سمت‌هایی چون عضویت شورای عالی سازمان برنامه، مدیر عامل سازمان برنامه و وزارت صنایع و معادن نیز گردید. بعد از اقبال وی به مهمترین سمت سیاسی خود یعنی نخست‌وزیری در سال ۱۳۳۹ دست یافت.

نخست‌وزیری در دوره اول (۱۳۳۹-۱۳۴۱)

شریف امامی بعد از برکناری منوچهر اقبال به عنوان نخست‌وزیر انتخاب گردید. گفته میشود اقبال به اتهام تقلب در انتخابات مجلس بیستم از سمت خود برکنار گردید و شاه برای تطهیر چهره خود از این رسوایی، امامی را که چهره‌های منتسب به قشر روحانیون

بود برگزید. با روی کار آمدن امامی، تلاشها جهت بهبود روابط با شوروی آغاز گردید. «به ویژه آنکه پگوف سفیر شوروی پس از غیبت طولانی به تهران بازگشت و جهت رفع کدورتها با مقامات ایرانی وارد مذاکره شده بود.»^۱ در این راستا شریف امامی سفری به مسکو نیز انجام داده و با خروشچف ملاقات میکند؛ اما در نهایت این تلاشها با «حملات روزنامه‌های شوروی به شیوه انتخابات مجلس بیستم آغاز گردید» و در عمل بهبودی در این روابط حاصل نشد. ۲. شریف امامی در طی این دوران جلب رضایت مردمی را نیز در رأس سیاستهای خود قرار داد. در این برخی از معلمان که از شرایط خود ناراضی بودند، دست به اعتصاب زده بودند. در واقع عدم تعادل بودجه بر اثر عدم وصول مالیات‌ها و هزینه‌های بی حساب دولت دکتر اقبال مشکلات مالی زیادی را به جا گذاشته بود و نارضایتی قشرهای خاصی از مردم را به همراه داشت. ۳. با این حال شریف امامی در این زمینه نیز عملکرد مناسبی نداشت و توفیق زیادی کسب نکرد، چنانچه در نهایت نارضایتی مردم و به خصوص اعتصاب معلمان باعث برکناری او از این سمت گردید. بعد از این امامی بار دیگر در سال ۵۷ و در بحبوحه انقلاب از سوی شاه به این مقام منصوب گردید.

نخستوزیری در دوره دوم (شهریور ۱۳۵۷ - آبان ۱۳۵۷)

دوره دوم نخستوزیری امامی در ۵ شهریور ۱۳۵۷ آغاز میگردد. این دوره مصادف است با اوج گیری اعتراضات مردمی و فعالیتهای سیاسی افراد و گروههای مخالف. در یک کلام میتوان ویژگی شاخص این دوره را فضای ناآرام سیاسی و تشدید مبارزات مردمی دانست. این شرایط باعث میشود تا شاه در تاکتیکی سیاسی تحت عنوان «آشتی ملی» فضای سیاسی کشور را آرام و خود را به مردم نزدیک نماید. از نظر شاه گزینه مناسب جهت اجرای این طرح کسی جز جعفر شریف امامی، چهره منتسب به روحانیون نبود. امامی خود را فردی از خاندان روحانیون میدانست. از این رو با روی کار آمدن جعفر شریف امامی اقدامات نمایشی همچون مجازات سوءاستفاده‌کنندگان، آزاد گذاردن مطبوعات، مجازات متخلفین و... رسماً آغاز میگردد. شریف امامی در ادامه طرح آرام سازی فضای عمومی و جلب رضایت مردمی، «تاریخ شاهنشاهی را لغو کرد، بیشتر روحانیون عالی‌رتبه‌های را که از سال ۱۳۵۴ زندانی شده بودند، آزاد کرد، کمکهای دولتی به حزب رستاخیز را قطع نمود، پنجاه و هفت قمارخانه وابسته به بنیاد پهلوی را بست و...»^۴

شریف امامی در رابطه با اقداماتی که در این راستا انجام داد در مصاحبهای گفته بود: در میان رهبران مذهبی یک نوع نارضایتی وجود داشت و از من خواسته شد تا با دست گرفتن زمام امور بعضی از سوء تفاهمها را از میان بردارم...

وی به ظاهر در اجرای این سیاست موفق گردید، بعد از این اقدامات، ظاهراً اوضاع کشور به مدت چند روز آرام گرفته اما این خوشبینی چندان به درازا نینجامید و مردم در ۱۳ شهریور دست به اعتراض و راهپیمایی زدند. این راهپیمایی که مصادف با عید فطر بود، با حضور میلیونی مردم صورت گرفت. امام نیز در واکنش به اقدامات امامی در اعلامیه‌های خطاب به شریف امامی نوشت: «آشتی کنیم و خون عزیزان را هدر دهیم؟ آشتی کنیم و بر رژیم ظالمانه و خیانتکار پهلوی سر فرود آریم؟»^۵

بعد از تظاهرات میلیونی مردم در ۱۳ شهریور، بار دیگر تظاهراتی وسیع در ۱۷ شهریور به وقوع پیوست. این تظاهرات این بار با

کشتار تعداد زیادی از مردم اعم از زنان و کودکان در خیابان و میدان ژاله سابق خاموش گشته اما دولت شریف امامی را با بحران جدی و غیرقابل جبران مواجه ساخته زیرا بسیاری معتقدند این حادثه آخرین روزنه‌های امید جهت اصلاحات و آرام سازی فضا را از بین برد. بحران سیاسی بعد از ۱۷ شهریور، با زلزله طبس اندکی کاهش یافت. «اما ناتوانی دولت در برابر خسارات زلزله و در عوض کمکسانی عمومی بخصوص روحانیت باز هم وضع رژیم را در حال تزلزل باقی گذاشت.»^۶

با این حال عملکرد منفی و سیاه شریف امامی تنها به این وقایع ختم نگردید، بلکه به خاک و خون کشیدن تظاهرات دانش‌آموزان و دانشجویان در ۱۳ آبان ۵۷ در روزهای آخر زمامداری شریف امامی از تمام جنایات او سهمگین تر بود. در پی این اتفاق دکتر قاضی وزیر علوم استعفا داد و دکتر شیبانی رئیس دانشگاه هم هجوم نظامیان به دانشگاه را شدیداً محکوم کرد. ۷ بعد از سرکوب تظاهرات مردمی در ۱۳ آبان، شریف امامی به نتیجه رسید که خاموش کردن صدای مردم عملاً خارج از توان اوست، بنابراین راه چاره را در برکناری و استعفای خود دید. بدین ترتیب دولت امامی در نهایت در ۱۴ آبان ۱۳۵۷ بعد از ناکامی در اجرای سیاستهای خود و با پرونده کشتار خونین ۱۷ شهریور و نیز ۱۳ آبان سقوط کرد.

منابع

۱. علیرضا ازغندی، روابط خارجی ایران (۱۳۲۰-۱۳۵۷) تهران: نشر قومس، ۱۳۸۴، چاپ ششم، ص ۲۶۴

۲. ازغندی، همان، ص ۲۶۴

۳. حسین فردوست، ظهور و سقوط پهلوی، تهران، انتشارات اطلاعات، ۱۳۷۰، ص ۵۷۸

۴. پرواند آبراهامیان، ایران بین دو انقلاب، ترجمه احمدگل محمدی و محمد ابراهیم فتاحی، تهران، نشر نی، ۱۳۸۴، چاپ یازدهم، ص ۶۳۴

۵. صحیفه امام، جلد ۳، ص ۴۵۰. ۶. سیدجلال‌الدین مدنی، تاریخ سیاسی معاصر ایران، قم: دفتر انتشارات اسلامی، ۱۳۹۱، چاپ هفدهم، ص ۳۵۶

۷. سعیده سلطانی مقدم، «شریف امامی» پژوهشکده باقرالعلوم، ۱۳۹۳، و ر، ک: باقرعقلی، روز شمار تاریخ ایران، تهران، انتشارات جاویدان، ۱۳۷۴، ص ۱۱۶۵

آدرس مطلب :

<https://www.cafetari.kh.com/news/۳۶۲۳۴/پایان-آغاز-امامیہ-شریف-جعفر>